

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

O biografie a așezării de la Cârломănești,
jud. Buzău (sec. II a. Chr. – sec. I a. Chr)

- Rezumat -

Conducător științific:
Prof. univ. dr. Gelu Aurel FLOREA

Candidat:
Despina Daniela GUGIU
(MĂGUREANU)

Cluj-Napoca
2023

CUPRINS

1. Motivație	3
2. De ce „biografie”?	5
3. Terminologie	7
4. Istoricul cercetărilor de la Cârломănești	9
4.1 Primele menționări ale sitului Cârломănești - Cetățuia	9
4.2 Debutul cercetărilor de teren și campaniile de săpătură sistematică	11
4.3 Despre documentația de șantier	12
4.4 Tehnica de săpătură	13
4.5 Cadrul geografic. Evoluția peisajului natural și antropic	16
4.6 Investigații non-invazive	23
4.7 Rezultate notabile ale cercetărilor. Gradul de valorificare științifică	25
5. Istoricul cercetării așezărilor din spațiul studiat	29
5.1 Tipologie așezări	30
5.2 Tipologia structurilor de locuire din așezări	31
6. Analiza structurilor de locuire identificate la Cârломănești	33
6.1 Stratigrafia	33
6.2 Construcțiile de mari dimensiuni	35
6.2.1 Edificiul absidat – Cpl. 1 din V3bN – V4bS	37
6.2.2 Construcția cu aliniamente de stâlpi	45
6.2.3 Edificiul rectangular înscris în perimetru absidat din E2dN	48
6.3 Clădiri cu funcțiuni multiple	58
6.4 Alte tipuri de structuri - Depuneri	71
6.5 Construcții domestice (locuințe)	73
6.6 Despre gropi	78
6.7 Spații funcționale	98

6.7.1 Stocare / Depozitare	99
6.7.2 Spații de lucru. Activități domestice și artizanale	99
7. Materiale și tehnici de construcție	118
7.1 Lutul – Argila	118
7.2 Lipitura de pereți - amestec și tehnică constructivă	120
7.3 Lemnul	122
7.4 Piatra	126
8. Analiza vetrelor de la Cârломănești	128
8.1 Vetre decorate	134
8.2 Vetre simple	144
9. Utilizarea și organizarea spațiului așezării de la Cârломănești	150
9.1 Delimitarea spațiului. Rolul palisadei	150
9.2 Utilizarea spațiului intern al așezării	152
9.3 Spații consacrate	153
10 Spații de cult – Tipologii	159
10.1 Amenajarea locuirii și a spațiului domestic în așezări contemporane. Spațiul domestic între profan și ritual. Alte exemple de clădiri	177
10.2 Ierarhia spațiului – relația interior – exterior	192
10.3 Despre comunități și teritoriu. In căutarea unui landscape – pattern	194
10.4 Abandonul spațiului locuit	198
11. Cronologia sitului de la Cârломănești	200
11.1 Descoperiri numismatice	200
11.2 Observații asupra circulației monetare	204
11.3 Fibulele descoperite în așezarea de la Cârломănești - Cetățuie	208
11.4 Alte piese de port și podoabă	216
11.5 Obiecte din sticlă	221
11.6 Boluri cu decor în relief	224
11.7 Amfore	226
11.8 Câteva considerații asupra cronologiei așezării	228

12. Concluzii	231
Alte concluzii: „Dava” privită prin prisma realităților arheologice	240
13. ANEXE:	248
13.1 Catalogul vetrelor descoperite la Cârlomănești	248
13.2 Catalog selectiv al gropilor de la Cârlomănești	259
13.3 Catalogul vetrelor descoperite la Pietroasa Mică, Grădiștea, Ocnîța, Bordușani, Vlădiceasca	267
13.4 Spații funcționale: Bordușani, date pentru un studiu de caz	272
13.5 Construcții absidate din Dacia Preromană	277
13.6 Bibliografie	279
13.7 Ilustrație	301

Capitolul 1. Motivație

Lucrarea de față își propune integrarea într-un ansamblu de informații coerent, o serie complexă de date rezultate în urma a două momente de cercetare. Primul este reprezentat de campaniile de săpătură desfășurate în anii '70. Cel de al doilea, reluat în 2001, continuă încă investigarea sitului de la Cârломănești – Cetățuia, județul Buzău. Aici a funcționat, de la finalul sec. III. a. Chr. până spre mijlocul sec. I a. Chr. o importantă așezare. În urma cercetărilor pe care le-a desfășurat aici, Mircea Babeș a propus o cronologie a civilizației geto-dace și un model de definire al așezărilor de tip *dava*.

În economia lucrării, un loc important este rezervat prelucrării documentației de săpătură rezultate din campaniile desfășurate în anii 1967, 1972-1974, 1979-1981. Documentația mi-a fost încredințată spre studiu și valorificare, de către Profesorul Mircea Babeș, cel care a fost coordonatorul săpăturilor în acest sit și responsabilul științific al cercetărilor, peste 25 de ani.

Am considerat că documentația privită în ansamblu reprezintă fundalul unei povestiri. Aceasta este construită din planuri multiple interpătrunse: coordonarii săpăturii și desfășurarea ei; „căutarea și descoperirea” ca moment de intervenție directă, tactică asupra vestigiilor din teren, desfășurată riguros, pe baza unei tehnici de săpătură; conceperea modalităților de înregistrare și ”scrierea” efectivă a documentației. Acesta este unul dintre momentele capitale în interpretarea ”realității din teren”; prelucrarea și organizarea artefactelor în funcție de contextele de descoperire. Acum debutează recontextualizarea lor. Devenit artefact, obiectul a cărei viață se încheie în momentul (pierderii, fragmentării, depunerii, abandonului), primește o altă biografie marcată de fotografiere, măsurare, descriere, desen, inventariere, restaurare, includere într-o grupă tipologică, expunere, șamd.

Cum arheologia se scrie și este rescrisă continuu, din fragmente rezultate din activitatea de teren și din publicații, completate cu rezultatele studiilor interdisciplinare, ceea ce se regăsește în această lucrare este rezultat al unor alegeri proprii, făcute cu responsabilitate și respect față de munca depusă de ceilalți.

Capitolul 2. De ce „biografie”?

Așezările sunt expresia locuirii umane, spații antropice caracteristice, la care se ajunge după apropierea unui spațiu virgin și includerea lui într-un hinterland antropizat. Cercetarea arheologică într-o așezare poate duce la obținerea unor imagini uneori parțiale, dar multiple, care prin suprapunere pot contura momente de funcționare în timp și în moduri diferite.

Părți ale biografiei unei așezări sunt momentele sugerate de surprinderea unor suprapuneri de construcții, de schimbarea destinației / funcționării unui spațiu, de amenajări și reparații, de pierderea / distrugerea ori depunerea unor obiecte care pentru arheolog devin fosile directe. În urma asocierii pieselor tipice, care aparțin unei scheme cronologice clare, cu artefacte incluse într-o cronologie relativă, se afinează nu doar cronologia internă a așezării. Astfel, se individualizează momente temporale, părți ale biografiei materiale a așezării.

Prin urmare, se poate considera că situl de la Cârломănești este rezultatul efectelor locuirii în secolele II-I a. Chr. Urmele materiale descoperite sunt părți din suma acțiunilor / biografiilor oamenilor care au întemeiat așezarea, au trăit în spațiul de pe platoul numit azi

„Cetățuia”. Urmele materiale ale construcțiilor indică momente diferite de funcționare, atestate stratigrafic pe trei, până la cinci niveluri de amenajare, care s-au succedat în zonele cercetate din așezare.

Demersul de față nu a vizat obținerea unui lucrări monografice. S-a dorit a fi o contribuție la imaginea așezării de epocă La Tène de la Cârломănești și a evoluției acesteia. Este o încercare de prezentare corelată, a unora dintre structurile de locuire, pe care am reușit să le conturez și să le descriu, unele pentru prima oară de la descoperire. Mare parte din acest rezultat este rezultat din asamblarea mozaicului care se regăsește în arhiva șantierului. Am adăugat și o serie de informații din săpăturile la care am participat direct. Văd biografia așezării de la Cârломănești, ca pe un mozaic din posibile biografii (de contexte arheologice – construcții, vetre și gropi; de artefacte – creuzete, statuete, piese de sticlă și de os, ceramică), care prin asociere duc către individ și către modul de funcționarea al comunității. Aceasta este formula prin care se justifică titlul ales. Rezultatul, nu este complet și nu poate fi, deoarece nu este o lucrare cu caracter de monografie arheologică. Rezultatul poate fi comparat cu o serie de ”imagini - clișeu” precum cele obținute la realizarea unei fotografii.

Capitolul 3. Terminologie

Este tratat punctual cu accent pe principalele momente istoriografice legate de cercetarea așezărilor celei de II a epoci a fierului. Abordările teoretice în legătură cu utilizarea etnonimelor și cu posibilitatea identificării prezenței populațiilor antice pe unor artefacte specifice au evoluat. Ele au la bază întrebări legitime legate de modul în care poate fi stabilită o legătură directă între un artefact și un etnonim, dar și de posibilitatea asumării unui etnononin, de o populație din Antichitate, ca parte a identității de grup. Literatura care tratează acest subiect este extraordinar de vastă, cu în contextul constructelor identitare și de cristalizare a memoriei sociale, în contextele moderne ethno-naționaliste (e.g. dacismul) și postmoderne – transnaționale.

Capitolul 4. Istoricul cercetărilor de la Cârломănești

Această parte introductivă a lucrării are o structură amplă, organizată în șapte subcapitole, pe care le voi prezenta pe rând.

4. 1 Primele menționări ale sitului Cârломănești - Cetățuia

Descoperirea Tezaurului de la Pietroasa în 1837 aduce județul Buzău în atenția lumii academice de la finalul secolului XIX. Pentru personaje proeminente precum Alexandru Odobescu, ”Cloșca cu puii de aur” exercită o adevărată fascinație și reprezintă un factor declanșator pentru inițierea unor proiecte întru cunoașterea patrimoniului arheologic și construit din Muntenia și Moldova.

Pentru o inventariere teoretică inițială a locurilor cu potențial istoric, Odobescu redactează în 1870, *Chestionarul Arheologic* aprobat de Ministerul Instrucțiunii Publice. Răspunsurile primite pentru județul Buzău alcătuiesc un dosar semnificativ. Acum este înregistrată prima descriere a sitului de la Cârломănești. Învățătorul din Gura Nișcovului descrie ”o movilă naturală (...) care poartă numirea de Cetățuie și în care (...) s-au găsit oarecare hârburi...”. Relatarea suscită interesul lui Al. Odobescu care face un ”Proiect de campanie pentru explorațiuni arheologice în districtul Buzău în vara anului 1871”, la ”Movila cu cetate”. Deși vizita nu are loc, descrierea *Cetățuiei* rămâne accesibilă, astfel încât este inclusă în Marele

Dicționar Geografic al României, de către Bazil Iorgulescu, autorul volumului pentru județul Buzău (1892).

În 1900, inginerul topograf Pamfil Polonic, întreprinde o “excursiune arheologică și istorică” în județul Buzău, trimis de directorul Muzeului Național de Antichități, Grigore G. Tocilescu, care dorea repertorierea și cartografierea locurilor din țară cunoscute pentru descoperiri arheologice. O descriere și o primă schiță topografică rezultă în urma acestui demers.

4.2 Debutul cercetărilor de teren și campaniile de săpătură sistematică

Stațiunea de la Cârломănești este aleasă de Mircea Babeș, pe baza informațiilor din arhiva institutului și a recomandărilor sugerate de I. Nestor, V. Zirra, C. Preda. Prima serie de campanii s-a desfășurat în anii 1972-1981, în baza colaborării dintre Institutul de Arheologie din București și Muzeul Județean Buzău.

Cea de a doua serie de campanii debutează în anul 2001 și continuă până astăzi, funcționând pe baza tandemului instituțional menționat.

4.3 Despre documentația de șantier

Arhiva documentară a șantierului arheologic Cârломănești a rezultat în urma a două etape de cercetări de teren, precizate anterior. Diferența cantitativă între cele două seturi este majoră la nivelul arhivei fotografice, fotografia digitală înclinând balanța înspre secolul XXI.

Documentația descriptivă constă în: jurnale de șantier, caiete cu listele-inventar ale materialelor arheologice recoltate. Documentația grafică (peste 400 de planuri, care acoperă de mai multe ori suprafața cercetată de peste 1400 mp) are un rol major în demersul propus, care urmărește identificarea evoluției interne a spațiului locuit, relațiile de sincronie între structuri și complexe arheologice.

4.4 Tehnica de săpătură

Tehnica de săpătură utilizată a fost adaptată de către M. Babeș, după modelul utilizat în stațiunea libaneză Kamid-el-Loz de către Rolf Hachmann. Suprafața sitului a fost caroiată în suprafețe egale de 10 x 10 m, despărțite de martori stratigrafici de 1 m lățime. Pentru stabilirea structurii interne a complexelor de locuire și a relațiilor stratigrafice dintre acestea s-a utilizat secționarea acestora.

4.5 Cadrul geografic. Evoluția peisajului natural și antropoc

Pentru demersul de față, am ales să fac o prezentare cât mai completă a microzonei în care se află situl de la Cârломănești – Cetățuia. Înțelegerea modului de inserare în lanscape și a evoluției așezării atribuite populației geto-dacice presupune compunerea unui tablou care să cuprindă informații geografice, geologice, cartografice, date despre modificări ale ecologiei / ecotopului local.

Platoul Cetățuia este un martor de eroziune a terasei înalte a râului Buzău, situată în nord-vestul Câmpiei Române. Zona este caracterizată de climatul temperat continental.

Geologic, zona aparține Platformei valahe, definită local de Formațiunea Cârdești. Un depozit masiv de *pietrișuri de Cârdești* este situat stratigrafic la baza platoului și a reprezentat o sursă de material de construcție exploatată facil.

Vegetația caracteristică zonei se încadrează la limita dintre etajul pădurilor de deal și zona de silvo-stepă. Evoluția peisajului local a fost ilustrată de studiile extinse arheo-zoologice, completate de cele palinologice și carpologice.

Am urmărit evoluția microzonei prin studiul documentelor cartografice: harta Bauer (1778); harta Specht (1790); harta von Fligely; harta Szathmary (1864); Planul Director de Tragere (înregistrat 1894 și 1896; tipărit în anul 1943); schița topografică P. Polonic (1900); planul topografic elaborat în anii 2000 în sistem Stereo 70.

Acestor date le-am adăugat identificarea paleo-canalelor râului Buzău (vizibile pe ortofotoplanuri) și informațiile privitoare la activitățile umane desfășurate în zonă în epoca pre-industrială, care se regăsesc în documente din sec. XIX.

4.6 Investigații non-invazive. Cercetări de suprafață

Campaniile de săpături arheologice au fost precedate și însoțite de ample cercetări de suprafață realizate în zona atribuită hinterlandului așezării din situl Cârломănești–Cetățuia. Acestea s-au desfășurat în 1974, 2004, 2010 și au permis realizarea unei cartări a siturilor identificate.

Pentru planificarea săpăturilor și identificarea non-distructivă a structurilor de locuire s-a recurs la investigații de magnetometrie și rezistivitate, realizate în 2004 și 2010. S-au evidențiat urme ale unei locuiri intense pe întreaga suprafață a platoului, existența unei organizări interne și preponderența unei orientări a complexelor cu axa lungă aproximativ pe direcția N-S.

4.7 Rezultate notabile ale cercetărilor. Gradul de valorificare științifică

Variatatea și expresivitatea materialelor descoperite, structurile de locuire și contextele arheologice identificate au devenit subiect al unor lucrări importante pentru studiul celei de a doua epoci a fierului din România. M. Babeș a elaborat în 1975, un studiu de sinteză asupra cronologiei culturii geto-dace, pe baza descoperirilor de la Cârломănești. A intrat în circuitul științific și o descoperire încă unică în spațiul atribuit comunităților geto-dacice, și aici mă refer la statuetele de tip Cârломănești. O prezentare sintetică a sitului, vocea *Cârломănești*, este inclusă în primul volum al Enciclopediei arheologiei și istoriei vechi a României, 1994. Un alt studiu de sinteză, aparținându-i Prof. M. Babeș, apărut în 2010, cuprinde un set de nouă „criterii verificabile și cuantificabile” care dau „un conținut clar conceptului modern, convențional, de *dava*”. Acestea sunt „enumerate pe scurt și ilustrate în lumina cercetărilor de la Cârломănești”.

Resturile cercetate a unor edificii de mari dimensiuni au făcut obiectul altor articole publicate. Unul îmi aparține și prezintă structura cu plan rectangular, care consistă din 5 aliniamente, fiecare cu 5 gropi de stâlpi. Aceasta a fost identificată pe baza analizei și interpretării documentației de șantier din 1972-1973. Un al doilea articol, semnat alături de colegul S. Matei, reprezintă valorificarea cercetării noastre din zona centrală a platoului, unde am documentat fundația unui edificiu cu plan rectangular și absidă către NNV. Alături de unele dintre construcțiile cercetate în așezare, am publicat și vetrele decorate descoperite aici. O parte a ceramicii inedite descoperită pe Cetățuia a făcut subiectul tezei de doctorat a colegului S. Matei, susținută în 2010 (inedită). Tezaurul monetar cu piese de tip Vîrteju-București a fost investigat metalografic prin metoda XRF și apoi publicat de colegul Th. Isvoranu în colaborare cu descoperitorii, M. Babeș și E.-M. Constantinescu. Și cele câteva piese monetare rezultate din săpăturile post 2000, au fost analizate metalografic și numismatic. Piese de port și podoabă din

metal prețios, alături de o parte a tezaurului monetar, au fost incluse împreună cu o prezentare a așezării de la Cârломănești în catalogul expoziției *Aurul și argintul antic al României*, 2013.

Studii interdisciplinare importante, legate de habitat și paleoeconomie includ publicațiile lui M. Cârциumaru (1977, 1983). Acestea li se adaugă analizele de arheo-zoologie datorate lui St. Udrescu (1977) și mai ales doamnei dr. Georgeta El Susi (2013; două articole consistente în 2020).

Acestui excurs al lucrărilor editate care au ca subiect așezarea geto-dacică de la Cârломănești și materiale arheologice relevante descoperite aici, li se adaugă rapoartele de săpătură publicate anual în *Cronicele de Cercetare Arheologică*.

Capitolul 5. Istoricul cercetării așezărilor din spațiul studiat

Gradul de investigare al așezărilor din Dacia preromană este încă inegal. În multe cazuri, datele cunoscute se rezumă doar la descoperiri de suprafață, suprafețele investigate sistematic sunt restrânse, de multe ori informațiile apărute în afara publicațiilor cu caracter monografic, se rezumă la semnalarea unor artefacte cu caracter excepțional, ori la studii crono-tipologice. De multe ori suprafețele reduse de cercetare, starea de conservare precară a vestigiilor și complexitatea contextelor arheologice descoperite au determinat dificultăți de interpretare și corelare dintre structuri și spațiul așezării. Maniera întocmirii documentației de săpătură este diversă și uneori insuficientă, astfel încât este dificil de obținut un tablou coerent.

Totuși, o serie de cercetători au întocmit clasificări ale așezărilor de la finalul epocii fierului, pe baza unor criterii diverse: localizare geografică, tipul și prezența sistemului de fortificație, ori făcând apel la caracterul economic, social, religios și politic.

În economia lucrării de față, un rol important revine bibliografiei apărute după anii '70, semnată de către I. Glodariu, Al. Vulpe, M. Babeș, V. Ursachi, M. Gumă, F. Medeleț, N. Conovici, G. Trohani, iar după anii '90 de V. Sîrbu, C. Schuster, V. Zirra, A. Rustoiu, G. Florea, D. Spînu, D. Măndescu. În această perioadă au fost publicate o serie de lucrări de sinteză referitoare la arhitectura dacilor, civilă, militară și mai cu seamă religioasă.

Capitolul 6. Analiza structurilor de locuire identificate la Cârломănești

În urma săpăturilor arheologice s-a cercetat circa 20% din aria atribuită locuirii geto-dacice. Stratul de cultură de factură La Tène a fost identificat până în limita actuală a platoului. Depunerile arheologice au suferit modificări din cauza factorilor de mediu și antropogeni.

6.1 Stratigrafia

Situl pluristratificat din punctul Cetățuia se caracterizează printr-o depunere antropogenă masivă (între 1,70 – 3,20 m grosime). Aceasta este constituită dintr-o succesiune stratigrafică atribuită fazelor timpurii și târzii ale culturii Monteoru și celei de-a doua vârste a fierului. Locuirile de epocă La Tène au fost identificate și descrise de M. Babeș (1975, 1994) ca două etape distincte cronologic. Prima a fost caracterizată drept o locuire de scurtă durată din sec. IV - III a. Chr. datorită prezenței reduse a structurilor de locuire și rarității materialului ceramic. Cea de a doua depunere, consistentă, a fost atribuită unei așezări de tip *dava* ce a funcționat în perioada sec. II a. Chr. – I a. Chr.

Diferențele stratigrafice înregistrate pe profilele arealelor cercetate ilustrează grade diferite de utilizare a spațiului, frecvența amenajărilor și detaliază activitatea constructivă și de amenajare.

6.2 Construcțiile de mari dimensiuni

La Cârломănești au fost descoperite urmele mai multor clădiri cu suprafață mare. Acestea sunt publicate inegal la nivel descriptiv și cu ilustrație limitată ori inexistentă, deși documentație relativă la ele există în arhiva șantierului. O parte a studiului de față este dedicat analizei urmelor de construcții a căror edificare și funcționare poate fi legată de palierul public, comunitar. Planimetria lor, cunoscută și din alte descoperiri din așezări contemporane, le leagă de o funcționalitate de cult.

În urma descrierii și analizării tehnicilor constructive, a dimensiunilor clădirilor cercetate, am încercat raportarea lor la alte descoperiri cunoscute, din spațial intra și extra-carpatic. Rezultatul acestor comparații ar trebui să furnizeze date despre norme constructive, dar și despre existența și rolul excepțiilor. Acestea din urmă, asociate cu alte descoperiri de la Cârломănești, ar putea să deschidă calea unor interogații asupra elementelor de specific și identitate locală.

6.2.1 Edificiul absidat

Urmele acestei clădiri, amplasate în partea centrală a așezării, constau într-o fundație cu amenajare complexă. Fundația constă dintr-un șanț umplut cu lut galben crud, bătut. Șanțul descrie un perimetru rectangular, cu un perete interior și cu absidă spre N. Au fost surprinse cele 4 gropi ale stâlpilor de colț. Către sud, planul este completat de un spațiu intermediar (pridvor), iar la nord avea un pavaj realizat din pietriș. Identificarea câtorva gropi de par, pe planurile săpăturilor din 1979-1981, face plauzibilă, existența unui deambulatoriu, în jurul corpului clădirii. Această structură delimitează spațiul consacrat existent aici, de restul așezării. O analogie constructivă de acest tip este la Popești, unde o linie de gropi de pari apare perimetral față de edificiul absidat, la distanțe apropiate cu cele înregistrate la Cârломănești. Pentru o privire comparativă asupra construcțiilor absidate din Dacia preromană, am întocmit un Catalog al acestora, atașat în Anexe (subcapitolul 13.6)

Din amenajarea interioară a clădirii, s-a mai păstrat doar vatra masivă, supraînălțată, amplasată în centrul încăperii rectangulare a edificiului absidat. Nu s-au descoperit materiale care să poată fi considerate inventar al edificiului absidat. Acesta aparține ultimului nivel de amenajare din această zonă a așezării.

6.2.2 Construcția cu aliniamente de stâlpi

Ultimul nivel de locuire, din partea de E a așezării, a fost în mod cert dominat de siluetele celor 25 de coloane – stâlpi care alcătuiau construcția cu aliniamente de stâlpi. A fost cercetată între 1972-1973. Gropile identificate au fost descrise în majoritatea cazurilor drept ”suprafețe circulare cu bolovani de râu”, din cauza identificării doar a nivelului bazelor.

Edificiul pe care am reușit să îl identific și pentru care am realizat o restituire planimetrică, era compus din 5 x 5 aliniamente de stâlpi.

Descoperirile de acest tip se concentrează în SV Transilvaniei. Construcția cu aliniamente de stâlpi de la Cârломănești este cea mai sud-estică descoperire din aria extra-carpatică, raportată la zona Munților Orăștiei.

6.2.3 Edificiul rectangular înscris în perimetru absidat

Această construcție este alcătuită din două structuri complexe din piatră (baze de fundație), care aparțin penultimului nivel de amenajare din partea de E a așezării. A fost suprapusă și afectată de construcția cu aliniamente de stâlpi-coloane de lemn.

Prima dintre structuri urmează un traseu liniar, orientat N-S. Perimetrul fundației se dezvoltă semicircular, către E, raza descrisă măsurând cca 9 m. În perimetrul absidat este înscrisă fundația unei alte încăperi cu plan rectangular. Au fost înregistrate două 2 laturi, spre V și N. Pe fiecare se găsea deschiderea unei intrări. Ca amenajări interioare, poate fi menționată prezența unui pavaj de pietre în interiorul încăperii rectangulare. În partea de N, în zona absidei, am identificat prezența *in situ* a 3 vetre. Toate au fost afectate la săparea gropilor pentru aliniamentele de stâlpi a clădirii ulterioare.

Studierea arhivei de șantier, mi-a permis identificarea unor informații despre tehnica de și materialele de construcție folosite. Deasemenea, am identificat existența unui inventar bogat, răspândit în ambele spații ale acestei construcții. Descrierea modului de dispunere al acestuia are un rol important în alocarea unor funcționalități spațiului construit.

Astfel, în interiorul spațiilor clădirii, s-au preparat și consumat alimente (3 vetre și categorii de vase specifice), s-au stocat cereale (chiupuri, pithoi). Activitățile desfășurate includ și prelucrarea fibrelor și a pieilor. Distribuția materialelor în cele trei zone de interior indică și prezența unor obiecte, ce pot fi atribuite unor femei (piese de port și podoabă) și unui/unor bărbați (piese de port și podoabă, cuțit, cute, pinten, zăbală). Pintenul și zăbala atestă prezența unui călăreț, și dacă extindem scenariul, alăturând imaginea modelată în lut a statuetelor antropomorfe, atunci se poate ca supralicita atribuirea acestei clădiri unui posibil războinic – călăreț, care probabil că îndeplinea și funcția de ”oficiant al sacralului.”

6.3 Clădiri cu funcțiuni multiple

Demersul în vederea analizării acestor construcții este unul anevoios și cronofag, deoarece presupune aducerea laolaltă a informațiilor legate de piesele descoperite în aceste spații. Categoriile de piese și modul de dispunere al acestora pot să ofere date despre perceperea spațiului: interior - exterior, public / comunitar versus privat / individual, funcțional / specializat. Documentația arheologică de care dispun, permite doar reconstituiri modeste, frânturi ale realității trăite în interioarele construcțiilor de la Cârlomanești. Totuși analiza realizată asupra documentației de săpătură a Edificiului rectangular înscris în perimetru absidat, pe care am prezentat-o mai sus, este o ilustrare a rezultatelor neașteptate obținute din prelucrarea arhivei de șantier. Într-o clădire pe care planul specific o integra tipologic construcțiilor de cult, s-a vădit că s-au desfășurat o mulțime de activități cotidiene, atribuite în general spațiilor domestice din locuințe.

6.3.1 Clădirea rectangulară din suprafețele E1cS - E1cN – E1dN

Este situată în partera de E a așezării, la S de Edificiul rectangular înscris în perimetru absidat. Prima descriere apare în 1975, construcția distrusă de incendiu fiind considerată un semn al încheierii locuirii și al abandonării așezării. Resturile de construcție se prezentau ca o aglomerare compactă, de formă rectangulară, ce urma traseul pereților prăbușiți, alcătuită din bucăți de lipitură de mari dimensiuni.

Nu sunt semne evidente că s-a intervenit asupra dărâmăturilor după stingerea focului. De aceea, reconstituirea distribuției obiectelor din interiorul construcției arse are valențele unui stop cadru fotografic. Acest ultim moment furnizează o mulțime de date care sunt parte a biografiei acestei construcții.

Prelucrarea documentației, mi-a permis identificarea poziției vetrelor și a inventarului din interior. Au fost descoperite *in situ*: patru vetre rectangulare (două cu suprafața decorată) în jurul cărora se găseau vase întregi și sparte pe loc. Dispunerea resturilor de lipitură pe suprafața

cercetată, indică prăbușirea pereților către interiorul clădirii și cuprinde date despre suprastructura de lemn a acoperișului. Dimensiunile totale ale clădirii sunt de 11,20 x 8,20 m. Axul lung al construcției este N-S. Intrarea, unică, se găsea pe latura de sud.

Între resturile arse ale acestei clădiri, în interiorul său, cât și la exterior, în imediata apropiere, au fost găsite răspândite ori grupate, fragmente ale statuetelor care reprezintă deocamdată un lot cu caracter unic în Dacia preromană.

Distribuția ceramicii în jurul celor 4 vetre, sugerează o împărțire a spațiului interior, nu după funcțiune, ci de parcă ar fi fost utilizat în comun, de 4 grupuri de oameni. Este așadar posibil să fie o dovadă a unei case comune, folosit mai curând de o familie extinsă (2 generații). În interior se torcea și se țesea, se netezeau piei de animale, după cum indică prezența fusaiolelor, greutăților de țesut și a calapoadelor. Uneltele și alte piese de metal lipsesc, cu câteva excepții modeste.

Caracterul deosebit al clădirii rezidă din dimensiunile sale, poate din faptul că este orientată către N și mai ales din prezența celor 4 vetre. Prezența celor ornamentate este un indiciu al practicilor individuale/familiale de cult și ilustrează modul în care se suprapun și sunt complementare, spațiul domestic cu cel definit ritual.

M. Babeș considera că încheierea funcționării acestei construcții în urma unui incendiu poate fi pusă în legătură cu “data finală” a abandonării așezării, undeva la mijloc de sec. I a. Chr, datorită prezenței în dărâmături, a trei monede de tip Vârteju – București.

6.3.2 Construcția Cpl. 17/V4bS

Reprezintă urmele unei clădiri de plan rectangular, ușor adâncită, cu podină de lut bătut, în care au funcționat două vetre. Una dintre ele era decorată și se găsea în jumătatea de N a clădirii. Cealaltă, simplă, amenajată direct pe podină, se găsea la S. Între structurile de combustie, se găseau răspândite câteva fragmente ceramice.

Situată în partea centrală a așezării, a fost suprapusă de Edificiul absidat și tăiată de traseul fundațiilor acestuia. Pe baza relațiilor stratigrafice și a asocierilor de material, se poate data în prima jum. a sec. I a. Chr.

6.3.3 Construcția Cpl. 18/V4bS

Această clădire aparține primului nivel de locuire al așezării. Este o structură de suprafață, cu două momente de funcționare, ilustrate de refacerea podinei și a celor două vetre din interior. Pe primul nivel, vatra decorată (cu chenar dublu incizat) se găsea în partea de S și a fost refăcută fără decor. Pe nivelul al doilea, vatra de la N a fost refăcută cu o structură ornamentată cu decor meandric.

De pe suprafața complexului (din dărâmături și din interior) a rezultat un număr redus de fragmente osoase, raportat la dimensiunile construcției. Aceasta înseamnă, că interiorul a fost curățat frecvent, resturile osoase, alimentare, fiind îndepărtate.

La fel ca în cazul clădirii Cpl. 17/V4bS și peste Cpl. 18/V4bS s-a suprapus parțial o construcție, cea în care a funcționat vatra Cpl.10, înlăturată la momentul ridicării Edificiului absidat. Săparea șanțurilor de fundație ale acestuia, afectează resturile construcțiilor anterioare, inclusiv vatra decorată din jumătatea de N a Cpl. 18.

6.4 Alte tipuri de structuri - Depuneri

Structura Cpl. 25/V4bS este o depunere alcătuită din două șiruri paralele, de pietre și cioburi de la vase de mari dimensiuni, între care se afla o aglomerare compactă de fragmente

ceramice. Are formă rectangulară, cu axul lung orientat N-S. Este ușor adâncită față de nivelul de călcare antic, cu circa 30 cm. Toată suprafața complexului a fost suprapusă, fără să fie deranjată, de Edificiul absidat. Acest fapt este încă o dovadă a existenței în zona centrală a așezării, a unui spațiu consacrat. Depunerea este rezultatul unei serii de acțiuni succesive-prestabilite, aglomerarea de cioburi indicând acest fapt prin poziția ei și prin materialul ceramic conținut (peste 1000 de cioburi). Probabil că o semnificație anume pentru funcționalitatea sa au o mandibulă umană, o fibulă și un fragment de crustă de vatră decorată. Au fost studiate resturile de faună, s-a făcut analiza antropologică și carpologică, pentru un lot de semințe carbonizate, apărute în complex. De pe suprafața complexului (din dărâmături și din interior) a rezultat un număr redus de fragmente osoase, raportat la dimensiunile construcției. Aceasta înseamnă, că interiorul a fost curățat frecvent, resturile osoase, alimentare, fiind îndepărtate.

6.5 Construcții domestice (locuințe)

Analiza caracteristicilor constructive și a modului de amplasare intra-sit a construcțiilor reprezintă un deziderat al studierii așezărilor. Construcțiile destinate locuirii identificate pe platoul Cetățuia sunt în majoritate de suprafața sau puțin adâncite. Utilizarea redusă a pietrei (câteva părți de fundație și fragmente de pavaje), preponderența pentru lut și lemn ca materiale de construcție, reutilizarea repetată a spațiului, sunt factori care au redus numărul structurilor identificate arheologic, integral sau parțial. Am putut identifica sigur (planimetric) un număr de 6 locuințe. Alte câteva, cel puțin încă patru, sunt sugerate de prezența unor fragmente de podină ori de gropi de pari din suprapstructura din lemn. O altă construcție care funcționat ca locuință, a fost cercetată parțial, în partea de S a așezării. Aparține ultimului nivel de amenajare și a fost distrusă de un incendiu puternic.

6.6 Despre gropi

O caracteristică importantă și definitivă a așezărilor de epocă La Tène cercetate o reprezintă prezența gropilor. Acestea domină numeric celelalte tipuri de complexe arheologice. Prezența lor este explicată de funcționalitatea multiplă pe care o au.

În 2015, Judy Joy, reputat specialist britanic în Iron Age a dedicat un articol ”biografiei gropilor”. Acesta propune noțiunea de ”object as itineraries”, ca alternativă la ”object biography”. Marcarea biografiei obiectelor prin cele trei momente principale, apariție/naștere – viață – moarte, nu se rezumă la o schemă fixă. Acumulările din biografia obiectelor / structurilor se produc și în cazul obiectelor inerte, ori inactive, statice. Pe baza acestui demers teoretic am încercat să identific funcționalități ale unora dintre gropile cercetate la Cârломănești. Ca studii complementare de caz, am analizat astfel de complexe cercetate în așezările contemporane de la Bordușani, Brad, Vlădiceasca.

6.6.1 Gropi la Cârломănești

Prezentarea individuală a gropilor a dus la alcătuirea unui Catalog restrâns atașat la finalul lucrării (13.2). Gropile incluse au o fișă de complex cât mai completă descriptiv. Complexele sunt ordonate în funcție de localizarea lor pe suprafața așezării. Acolo unde a fost posibil, am încercat să stabilesc funcționalitatea / funcționalitățile posibile: gropi pentru extragerea lutului; gropi de stocare; gropi menajere. Acestea li se adaugă alte cel puțin 5 complexe care au conținut fragmente de statuete de tip Cârломănești în umplutură, ceea ce ridică semne de întrebare în legătură cu o posibilă funcționalitate de cult.

Pentru ilustrarea preponderenței gropilor am întocmit o serie de grafice și de planuri cu distribuția lor în suprafețele cercetate la Cârломănești. Pe baza densității gropilor se poate

observa intensitatea de utilizare a spațiului și evoluția modului de utilizare. Deasemenea, pe baza repartiției numerice a resturilor osteologice identificate în umplutura gropilor, a rezultat o distribuție specifică a zonelor cu consum mare de carne, chiar și o anumită preponderență în funcție de specii (mamifere domestice sau sălbatice).

Dat fiindcă, cele mai multe dintre clădirile identificate în așezate sunt de suprafață, principala funcționalitate, cea inițială, a majorității gropilor de dimensiuni medii și mari, este obținerea pământului necesar pentru edificarea noilor construcții și pentru nivelarea suprafețelor după curățarea acestora.

6.6.2 Studiu de caz. Privind în gropile de la Brad

Pornind de la două studii (Hill,1995 și Joy, 2015), a căror valoare teoretică a fost confirmată de analizarea pe contexte și loturi importante de materiale, am încercat să schițez momente din ”biografia ideală” a unor gropi, precum și scheme ale unor posibile scenarii de funcționare, pe baza contextelor cercetate la Zargidava.

Observațiile asupra funcționalităților gropilor în așezarea de la Brad, sunt completate cu alte câteva privitoare la contexte de la Poiana, Popești, Bucureștii Noi, șamd.

6.7 Spații funcționale

În așezarea de pe *Cetățuia* au fost identificate clădiri cu destinație publică și / sau privată, precum și câteva spații cu destinații funcționale diferite. Identificarea acestora și raportarea lor la planul general al așezării, sugerează că zonele de prelucrare și producție meșteșugărească, erau integrate printre celelalte construcții.

6.7.1 Stocare / Depozitare

În partea de S a așezării au fost cercetate două posibile spații de depozitare – anexe, precum și groapa în care se găsea un pithos îngropat.

6.7.2 Spații de lucru. Activități domestice și artizanale

În interiorul așezării de la Cârломănești s-a descoperit până acum o singură clădire în interiorul căreia s-au desfășurat cu precădere activități de prelucrare a osului și cornului. Nu au fost identificate structuri destinate unor activități artizanale, construite anume. Totuși, există zone care prin inventarul specific prezent, pot fi alocate unor spații de lucru (grupări de greutate de lut). Numărul mare fusaiole și sacrificarea ovicaprinelor peste 2-3 ani, indică creșterea animalelor și pentru obținerea fibrelor de lână.

6.7.2.1 Atelierul de prelucrare a osului și cornului

Reprezintă o structură inedită, cercetată în 1979-1981. Situată în partea centrală a așezării, se desfășoară către E, până în marginea actuală a platoului. A funcționat pe același nivel de amenajare cu Edificiul cu perimetru absidat și încăpere rectangulară și cu probabil, locuința Cpl. 17/V4bS. Activitatea de aici ar fi putut să se desfășoare și în aer liber, într-un spațiu predefinit, marcat de prezența unui pavaj neregulat din pietre. Pe profile se observă două niveluri de amenajare, prin pavare. Am identificat atelierul pe baza de concentrările de materiale (oase, corn). Pe suprafața atribuită se puțină găsea ceramică.

6.7.2.2 Dovezi ale existenței unui atelier de prelucrare a bronzului la Cârломănești. Problema localizării intra-sit

Două descoperiri care indică funcționarea probabilă a unui / unor atelier de prelucrare a bronzului și argintului, sunt două gropi situate în zona de sud a așezării de la Cârломănești.

Pentru identificarea acestei structuri, am făcut apel la modelele propuse pentru identificare atelierelor de prelucrare a bronzului de S. Cociș, Rustoiu, Sârbu. Rezumând, atelierul ar fi acel context arheologic care presupune construcții cu amenajări specifice (cuptoare, vetre...), în care sunt prezente creuzete, unelte, tipare, lingouri, piese în curs de prelucrare, deșeuri și reziduuri, toate la un loc fiind expresia materială a unui proces tehnologic, a unor lanțuri operaționale.

Am exemplificat cu exemple de ateliere și instrumentar, descoperite la Radovanu - Gorgana a II-a; Poiana; Grădiștea; etc. Pornind de la contextele legate de prelucrarea bronzului și de la analiza creuzetelor descoperite în așezarea de la Cârломănești, am reușit să fac o serie de remarcii asupra capacității creuzetelor întregi de la Grădiștea, Poiana, Brad sau Brănești-Vadu Anii.

Efectuarea unor analize XRF, asupra recipientelor de la Cârломănești, a pus în evidență urme de metal care permit legarea acestor recipiente de obținerea / topirea unor aliaje de bronz, respectiv cu conținut important de argint.

Capitolul 7. Materiale și a tehnici de construcție

Identificarea materialelor și a tehnicilor constructive folosite în așezarea de la Cârломănești a pus în evidență adaptarea la resursele locale și elemente specifice locale. Fiecare material în parte a fost descris în legătură cu modalitățile posibile de utilizare. Unde a fost posibil, am identificat sursa de proveniență. Am prezentat exemple ale punerii în operă a lutului, pietrei, lemnului observate în resturile construcțiilor de pe Cetățuie.

Capitolul 8. Analiza vetrelor de la Cârломănești

O categorie de vestigii, care marchează peisajul arheologic cunoscut al așezării, o reprezintă vetrele. Structurile de combustie au un rol focalizant și ordonator în interiorul clădirii în care funcționează, permit identificarea unor secvențe de comportament coerente și bine fixate în timp. Acestea pot fi raportate atât la utilizarea domestică cât și la palierul public, comunitar. În acest caz, prezența lor generează în așezare spații cu funcțiuni rituale. Deoarece amenajarea unei vetre transformă gesturile și cunoștințele individului implicat în momente în timp, care determină "biografia" structurii de combustie. Cunoașterea gesturilor și cunoștințelor este importantă, așa că le-am numit în ordine. Sunt urmate de identificarea momentelor principale, în timp, din biografia unei vetre: creare, timpul de funcționare, reparații / refaceri, încheierea funcționării prin abandon / distrugere accidentală / demontare intenționată.

Prezența vetrelor intra-sit are o valoare deosebită în urmărirea evoluției zonelor locuite și a intensității de locuire. Am validat cu ilustrare grafică situațiile din așezări precum Poiana, Sprâncenata, Popești, Vlădiceasca – Ghergălăul Mare, Ocnita.

Diagrama stratigrafică a vetrelor (inclusiv cele decorate) de la Cârломănești, indică o distribuție pe trei paliere de adâncimi și ilustrează dinamica locuirii în așezare. Descrierea vetrelor simple descoperite se regăsește în Catalogul anexat la finalul lucrării (13.1).

Am descris structurile de combustie de la Cârломănești după modul de amenajare, iar pentru cele șase vetre decorate am prezentat analogii ale tehnicii și decorului. Pe lângă acestea, din contexte variate și din stratul de cultură au fost recoltate numeroase fragmente de cruste decorate. Pornind de la acestea am putut propune reconstituirea decorului inițial și am observat moduri de distribuție diferențiate în suprafețele cercetate.

Capitolul. 9 Utilizarea și organizarea spațiului așezării de la Cârломănești

În acest capitol am urmărit clarificarea raporturilor dintre structurile de locuire contemporane aflate pe platoul Cetățuia, identificarea unor funcționalități și utilizări ale spațiului așezării. Prezenței stratului de cultură de factură La Tène până la marginea platoului, confirmă eroziunea datorată factorilor de mediu și antropogeni și indică modificări modeste ale limitelor antice ale așezării de sec. II a. Chr. – I a. Chr.

9.1 Delimitarea spațiului. Rolul palisadei

O clară delimitare a spațiului este indusă de prezența unei „bariere” artificiale, demarcație clare, vizibilă și ușor recognoscibile de către toți. Construcțiile perimetrare determină apropierea spațiului pentru locuitorii dinlăuntru și semnalează aceasta *celorlalți*. Elemente ale unei palisade au fost identificate pe partea de V a așezării, amplasate în zona cea mai ușor accesibilă.

9.2 Utilizarea spațiului intern al așezării

În interiorul așezării de la Cârломănești s-au identificat zone consacrate activităților publice de cult ale comunității. Modul de utilizare al spațiului care înconjoară edificiile de cult cercetate este marcat de prezența unor gropi de mari dimensiuni. Toate aceste gropi conțin un număr important de fragmente ceramice și resturi osoase și în câteva cazuri fragmente de statuete zoomorfe și antropomorfe.

9.3 Spații consacrate au fost puse în evidență de relațiile dintre construcție de mari dimensiuni, de contemporaneitate sau anterioritate; precum și dintre acestea și alte tipuri de structuri (clădiri, aglomerări de materiale, vetre, gropi). Contextele și relațiile stratigrafice au fost descrise pentru fiecare clădire în parte. Am adăugat analogii și comentarii în legătură cu distribuția sanctuarelor din Dacia preromană, cu accent pe spațiul intra-carpatic

Capitolul. 10 Spații de cult – Tipologii

Este un capitol amplu în care am prezentat, uneori cu amendamente critice și completări, diferitele propuneri făcute de-a lungul vremii, în legătură cu edificii atribuite cultului din Dacia preromană. Am menționat încercările de stabilire a originii construcțiilor absidate și polemica în legătură cu funcționalitatea lor. Diverselor tipologii ale edificiilor atribuite practicilor religioase li se adaugă propuneri de clasificare a locurilor de cult, pe care le-am trecut în revistă.

10.1 Amenajarea locuirii și a spațiului domestic în așezări contemporane. Spațiul domestic între profan și ritual. Alte exemple de clădiri

Pentru afinarea acestui tip de observații, am considerat necesar să completez cu informații obținute din studierea unor așezări contemporane. De aceea, am recurs la un studiu de caz, asupra așezării de la Bordușani - Popină, deoarece consider că autorul săpăturii și al publicării sale monografice, G. Trohani, a reușit să furnizeze o plajă articulată de informații referitoare la evoluția și specificul locuirilor de epocă La Tène. Astfel, am putut pune în valoare un pattern al modului de organizare și funcționare al spațiului interior al locuințelor de la Bordușani. Ceea ce atrage atenția este suprapunerea planului domestic cu cel de cult, în

interiorul aceleiași construcții. În asociere cu vetrele sunt numeroase piese de măcinat, care indică o pondere ridicată a cerealelor în hrana comunității locale. Atrage atenția cvasi-absența vaselor mari de provizii. Este posibil ca această absență să fi fost suplinită de amenajarea gropilor de stocare. Activitatea de stocare/depozitare reprezintă și una de control a resurselor de hrană și pentru însămânțat. La Bordușani s-a practicat și un control asupra resurselor de carne, după cum indică studiul arheozoologic realizat.

Stocarea unor materiale presupune păstrarea lor pe termen mai lung de timp și, în general, în cantități mari. Această funcție o îndeplineau o parte dintre gropile săpate în așezarea de la Cârломănești. Unele dintre acestea aveau amenajări specifice, trepte sau margini cruțate pentru susținerea unui capac. S-a realizat și depozitarea în vase de mari dimensiuni (pithoi, dolia), identificată într-un singur context în partea de S a așezării. În alte stațiuni contemporane, aceasta fost o practică uzuală: Piscu Crăsani, Radovanu, Popești.

Am încercat să răspund la întrebarea legată de definirea și delimitarea clară a spațiilor din interiorul așezărilor, utilizând două exemple. La Radovanu-Gorgana a II-a, în aceeași suprafață cercetată, se aflau o locuință-sanctuar, o locuință-atelier, precum și o groapă de cult. Termenii compuși utilizați pentru descrierea structurilor descoperite și relația de proximitate dintre ele, sugerează că nu există o separare a spațiilor pe funcțiuni, în așezare. La Popești, A. Vulpe vorbește despre identificarea unui cartier rezidențial al elitei. În complexul de clădiri definit astfel, sunt spații de depozitare și preparare a hranei, structuri definite drept locuințe, ateliere și un sanctuar absidat.

Un element defnitoriu al spațiului domestic sunt vetrele. De aceea am urmărit raportul dintre interiorul structurilor de locuire publicate drept locuințe și vetrele descoperite, în așezările de la Bragadiru, Bucureștii Noi, Chirnogi, Vlădiceasca, Popești. A rezultat încă studiu de caz, care are la bază 45 de structuri de combustie (13.3 Catalogul vetrelor descoperite la Pietroasa Mică, Grădiștea, Ocnița, Bordușani, Vlădiceasca). Am urmărit relația dintre modul de amenajare al vetrelor raportat la forma și dimensiunile lor, ceea ce mi-a permis să identific existența unor tradiții constructive locale. Am reușit să fac și câteva observații asupra dinamicii utilizării și spațiului asupra intensității de locuire în interiorul așezării de la Cârломănești și pe "acropola" de la Popești.

10.2 Ierarhia spațiului – relația interior – exterior

Discuția referitoare la așezările de tip dava are și o componentă care privește ierarhizarea spațiului. Prezențele arhitecturale și de inventar determină funcționalități, pe care cercetătorii epocii le subsumează unor termeni, precum: acropolă, terase, așezare civilă, așezare centrală. Aceștia fac distincția între un spațiu (politic/religios/sacru - extraordinar) și un spațiu comun (locuire civilă/profan/cotidian - ordinar). Cercetările desfășurate în microzona Cetățuiei indică în mod clar că locuirea de pe platoul investigat era doar unul dintre componentele definesc așezarea de tip dava. Studiul cartografic și analizele interdisciplinare au permis identificarea unui spațiu – lanscape, deosebit de generos la nivelul resurselor. Stabilirea hinterlandului și a zonei de influență a așezării de tip dava asupra terenului din jur, este sugerată și de descoperirile fortuite (tezaure monetare, descoperiri funerare).

10.3 Despre comunități și teritoriu. In căutarea unui landscape – pattern

Descifrarea componentelor unui ansamblu de locuire, în cazul de față verificarea în teritoriu a relației dintre așezări și posibile zone funerare, rămâne una dificilă. Demersul a fost condiționat de calitatea sursele cartografice, completate cu rezultate ale cercetărilor arheologice sau de descoperiri fortuite. Rezultatul este grevat în cele mai multe cazuri, de modificări naturale și antropice a suprafețelor microzonelor studiate. Am încercat să stabilesc existența hinterlandului așezărilor de la Poiana, Popești, Radovanu, Piscu Crăsani, Sprâncenata.

Așezările de tip *dava*, structural, conțin un ansamblu alcătuit dintr-o zonă centrală, dominantă altimetric, denumită convențional „acropolă”, o așezare civilă deschisă sau delimitată printr-o fortificație „ușoară” situată în vecinătate, o necropolă tumulară și un teritoriu adiacent, vast, în care sunt prezente așezări dependente/satelit. În cazul așezării de la Cârломănești, *pattern* - ul se poate recunoște doar parțial, este mai discret, în timp ce la Popești, de exemplu, este mai pronunțat și mai complex.

10.4 Abandonul spațiului locuit

În urma cercetărilor de la Cârломănești, au fost identificate două suprafețe din interiorul așezării (în E și S) care pot fi considerate abandonate. Semnele abandonării unui spațiu locuit sunt reprezentate de resturile rămase *in situ* ale unor clădiri care și-au încheiat funcționarea violent, de regulă în urma incendiului. Dacă stratigrafic aparțin ultimului nivel de locuire al așezării, atunci acesta poate fi legat de momentul de abandon. Abandonarea nu este instantanee, se încearcă o schimbare a destinației spațiului, până când așezarea dispare și arealul se depopulează.

Capitolul 11. Cronologia sitului de la Cârломănești

Mircea Babeș a încercat să elaboreze o metodă de stabilire a cronologiei așezărilor din Dacia pre-romană. Propunerea, pornea de la considerarea fiecărei stațiuni drept un ”complex închis” și realizarea unei analize combinatorii a elementelor de datare, vizând obținerea unei scheme cronologice. Ca studiu de caz, pentru așezarea de la Cârломănești au fost utilizate, piese-indicatori, precum monede, fibule, piese de port și podoabă, anumite forme ceramice, produse locale și de import. Am prezentat aceste categorii de piese, completând cu ultimele descoperiri.

Alături de crono-tipologie am considerat important să fac precizări în legătură cu locul descoperirii pieselor menționate.

În încercarea de a vedea modul în care *dava* de la Cârломănești se inserează în relația de schimburi comerciale și de manifestare a autorității, am recurs la cartarea tipurilor monetare descoperite în așezare. Distribuția monedelor cunoscute la Cârломănești a permis formularea unor observații asupra circulației monetare, mai cu seamă în zona Munteniei.

În urma săpăturilor efectuate până acum la Cârломănești, a rezultat un număr de 16 fibule, dintre care 8 exemplare sunt descoperite în contexte sigure. Piese sunt prezentate într-un catalog descriptiv și au fost identificate pe baza tipologiilor elaborate de A. Rustoiu, D. Spânu, V.V. Zirra.

O altă categorie importantă de piese de port și podoabă o reprezintă paftalele de centură. Sunt cunoscute 4 exemplare (două din gropi și alte două din interiorul Clădirii cu încăpere rectangulară înscrisă în perimetru absidat). Am utilizat tipologiile întocmite pentru aceste piese de M. Babeș, A. Rustoiu, respectiv de Mițja Guștin.

Piese de sticlă descoperite la Cârломănești sunt reprezentate de mărgelile și de recipiente (containere și boluri). Acestea au apărut în majoritatea arealelor cercetate, dar se constată o prezență mai ridicată în zona centrală a așezării. Au fost realizate și analize arheometrice pentru aceste materiale, care au nuanțat descrierea tehnologică. Pentru producerea lor a fost folosită o rețetă de sticlă romană de tip natron, dar și sticlă reciclată.

În așezarea de pe Cetățuie s-au descoperit până acum, circa 100 de fragmente de boluri cu decor în relief. Acestea prezintă decoruri frecvent întâlnite pe astfel de vase, descoperite în așezări contemporane din Muntenia. Am ales să prezint trei fragmente deosebite prin faptul că sunt decorate cu efigii monetare. Astfel de piese au mai fost descoperite la Snagov, Popești și Piscu Crăsani și au o semnificație deosebită. Imaginile imprimate în tiparele cu care s-au produs aceste boluri, aparțin cu certitudine unor monede care au fost în circulație.

Imaginea acestor recipiente, asociate consumului de vin, în mediu convivial, conferă actului de a bea multiple semnificații. Imaginea monetară poate fi văzută ca simbol al autorității ori potenței economice, semnaleză chiar capacitatea de a bate monedă. Imprimarea piesei monetare, pe un recipient din ceramică fină (cu o tehnologie de producere complicată) folosit probabil pentru consum de vin, transformă bolul într-un indicator al statutului social.

Tot legate de vin sunt și o parte dintre fragmentele de amfore descoperite în așezarea de la Cârломănești. Sunt doar descoperite doar câteva amfore șampilate. Trei ștampile anepigrafe, datate în prima jumătate a sec. I a. Chr., au analogii aproape identice la Popești.

Considerațiile asupra cronologiei așezării, trebuie văzute în condițiile în care obiectivul lucrării de față a vizat mai curând recuperarea imaginii unor momente din evoluția așezării. Aceste manifestări materiale s-a desfășurat într-un cadru cronologic, care se încadrează de la începutul sec. II a. Chr. până la mijlocul sec. I Chr. Descoperiri mai noi de piese, fibula skeumorfă, vasele de sticlă, indică o prezență la Cârломănești și după mijlocul sec. I a. Chr., și probabil că așa și a fost. Dar trebuie subliniat că, în cazul materialor târzii nu există încă, nici un context cercetat și nici un nivel de locuire, care să fie datat astfel, ci doar câteva piese izolate.

Capitolul 12. Concluzii

Spațiul interior al unei așezări presupune fundare, orientare, dimensiuni specifice, organizare, delimitare pe criterii funcționale, reutilizare, abandon. Acestea sunt principalele momente din funcționarea așezării de la Cârломănești, care reprezintă părți vizibile, identificate, ale biografiei sale.

Deși până acum, s-a cercetat aproape o treime din suprafața așezării de pe platoul Cetățuia, încercarea de delimitare a spațiului pe baza activităților desfășurate într-o zonă dată, nu a oferit deocamdată un rezultat clar. Este cert că practici de cult s-au desfășurat în centrul și SE așezării, în clădiri cu planimetrie specifică, ori în jurul vetrelor decorate. Desfășurarea activităților cotidiene, locuirea propriu-zisă, articulată în jurul "vetrelor domestice" a fost documentată în toate suprafețele cercetate. Atrage atenția numărul redus al structurilor de combustie identificate în partea de S a așezării.

Situarea centrală a atelierului de prelucrare a osului și cornului ar putea fi explicată de furnizarea materiei prime de resturile carcaselor de animale utilizate pentru ofrande și pentru mesele comune, care se vor fi desfășurat în apropiere. În completarea acestei idei, este posibil ca, în clădirea considerată atelier, să se fi desfășurat o parte din activitățile de tranșare și dezosare a carcaselor.

Analiza tipului arhitectural și a dimensiunilor construcțiilor situate pe marginea de est și de sud a așezării, indică o intenție ostentatorie a locuitorilor Cetățuiei, modificând percepția asupra peisajului. Gradul maxim de expunere și vizibilitate al acestora, semnalizează o structură socială stabilă, dezvoltată de o comunitate bine adaptată propriului lanscape și integrată rețelei de putere regionale.

Alte momente din biografia așezării sunt ”momentele marilor incendii”, în care sunt distruse clădirile de suprafață, ridicate din lipitură pe structură din lemn. Analizând contextele arheologice și localizarea în așezare, consider că incendiile au fost accidentale și nu au afectat alte clădiri.

Observațiile făcute asupra așezării de la Cârломănești, din punctul de vedere al organizării și funcționării interne și al modului de inserare în lanscape, sunt completate cu cele care ilustrează relațiile suprateritoriale. Aici intră relațiile care vor fi funcționat în spațiul extra-și intra-carpatic: relații politice și militare (alianțe), economice (schimburi și comerț local și la mare distanță), sociale și culturale (circulația oamenilor asociată cu cea a ideilor și informațiilor de tip *know how...*). Raportarea descoperirilor de la Cârломănești cu cele similare, prin cartare, plasează așezarea și locuitorii săi într-o serie de spații teoretice, definite de existența unei ori a mai multor caracteristici. Aici mă refer la circulația monetară, a pieselor de port și podoabă, la rețelele de distribuție a amforelor și a altor produse de import.

Am urmărit să compar și să ilustrez prin studii de caz, poziția centrelor regionale în rețelele zonale de autoritate, cartând ale descoperirile făcute în hinterlandul așezărilor de la Poiana, Popești și Radovanu. Am verificat și fundamentat ideea lui I. Glodariu, din 1982, asupra relației dintre distribuția așezărilor care dispun de un sistem de fortificație și exercitarea controlului acestora asupra zonelor învecinate, implicit asupra rutelor comerciale. În urma cartărilor s-au reliefat două modele de distribuție. Unul N-S, care urmează văile apelor, celălalt, consistă din două linii de așezări (E-V). Disponerea lor lasă impresia unei structuri defensive, coerente.

Partea intitulată „**Dava privită prin prisma realităților arheologice**” cuprinde definiții ale acestui tip de așezare, formulate de diverși autori (C. Preda, D. David, M. Babeș). Alăturarea principiilor de organizare orizontală și organizare ierarhică dintre așezări, ca și comparația de tip antropologic cu realitățile din lumea celtică contemporană, permite formularea unor seturi de caracteristici pentru așezarea de la Cârломănești.

Aceasta este o așezare cu caracter aristocratic, care poate fi văzută ca un punct central pe baza suprafeței sitului, grosimea stratului de cultură, prezenței elementelor defensive naturale și antropice, existenței unor clădiri cu caracter special (sanctuare, ateliere...), conturării unui hinterland marcat de prezența unor așezări-satelit. Economia de subzistență practică reprezintă un indicator al calității vieții comunității, al varietății și abundenței resurselor controlate, și reflectă modul de adaptare la mediu, relația cu acesta și intervențiile antropice asupra lui.

O formă excepțională și unică a manifestării identității locale este reprezentată de statuetele zoomorfe și antropomorfe de tip Cârломănești. De dimensiuni importante, prevăzute cu socluri, acestea sunt produse pentru a fi expuse. Distrugerea lor intenționată sporește complexitatea formelor de manifestare credințelor și practicilor de cult, cu atât mai mult, cu cât este reprezentat doar un ”bestiar sălbatic”. Speciile modelate în lut se regăsesc printre animalele vâdate și consumate la Cârломănești. În schimb, prezența călăreților cu scut, eventuale reprezentări de războinici, care beneficiază de același tratament, este prea puțin

confirmată de descoperiri legate de panoplii și echipament militar. Recontextualizarea acestor obiecte speciale, devenite din momentul descoperirii ” artefacte”, dă șansa completării biografiei lor, care se încheiase în momentul fragmentării, depunerii, abandonului, petrecut cândva la mijlocul secolului I a. Chr.

Fără îndoială, prezența clădirilor cu planimetrie și orientare specifică, edificate din materiale locale și a statuetelor de tip Cârломănești, au o expresie identitară puternică, neîntâlnită în altă parte. În comunitatea de aici se manifesta o autoritate masculină, cu atribute de călăreț și războinic, care uneori oficia în cadrul ritualurilor comunitare, aulice. Dacă această în interiorul acestei elite locale funcționa și un basileus este greu de afirmat cu certitudine. Faptul că o inscripție unică, pe un vas descoperit aici, a fixat tocmai acest cuvânt, permite formularea unei ipoteze de lucru, mai ales dacă adăugăm și emiterea de monede de tip Vârteju- București, cu caracter local (tehnică specifică și utilizare încrucișată a ștanțelor monetare).

Prin urmare, se poate considera că lucrarea de față a nuațat și a descifrat o parte din urmele locuirii din secolele II a. Chr. - I a. Chr. Urmele materiale documentate în situl de la Cârломănești sunt doar părți din suma acțiunilor / biografiilor oamenilor care au întemeiat așezarea, au trăit în spațiul de pe platoul numit azi „Cetățuia”.